

Roma napló XIII.

(2007 június – 2008 június)

45.

(Március 28.) **A cigány színházról, a cigány színészek sorsáról** van szó *Farkas Ágnes: Bruckner Szigrid származása* című riportjában.

„Más jelentőséget kap ugyanaz a szó vagy mondat, ha egy cigány származású színész játssza. Más gondolatot indít el. Más közölnivalója van. Lehet az a darab akár Weöres Sándor *Psychéje is*” – idézi a szerző Jónás Juditot.

(Március 29.) **Cigány – nem cigány háború** az Erdélyi utcában. Az iskola előtt a tanárverő diák meghallgatásának eredményére, illetve a tettesre kíváncsi újságírókat folyamatosan, szóval és tettel inzultálták az utca túloldalán összegyűlt cigány fiatalok.

(Április 11.) **A háború folytatódik** „Több, mint ötven rendőr bevetése vált szükségessé szerdán a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Takaszadán egy huszonöt éves férfi elfogásához, mivel csaknem kétszázan akarták kiszabadítani.” A férfit azzal gyanúsítják, hogy társával nincsteleneknek házaira vett fel vett kölcsönt, majd azt erőszakkal, zsarolással elvette tőlük. Egy igazolt, két feltételezett öngyilkossá a történet része.

(Április 12.) **Az antirasszista paradigma az amerikai elnökválasztási kampányban:** „A kampány kezdetén az amerikai sajtó úgy vélte,

hogy Obama bizonyos értelemben »támadhatatlan«: túl fiatal, alig van politikai múltja, bőrszíne miatt pedig szinte minden személyes kritika rasszistának minősül, s mint ilyen, visszajára fordul.” – írja Horváth Gábor a cikkében.

Vagyis egy afro-amerikai a múlt miatt minden kritikát rasszistának vehet, s ez a legfelsőbb szinten, a legáltalánosabb szinten természetes várokozás Amerikában. Hogyne volna hasonló jelenség mindenütt, ahol az amerikai feketék sorsa, mint analógia szóba jöhet.

Az iskoláztatás legyen a segély feltétele, írja a neves etológus, Csányi Vilmos: „Mexikóban rájöttek, hogy ha a gyermekeknek szánt segélyt a legszegényebb szülőknek közvetlenül odaadják, akkor azok azt sok mindenre költik, de legritkábban az iskolára és gyermekeikre. A segélyezett réteg gyermekeiből újra és újra kialakul a legszegényebb kultúra. Ezt kell megakadályozni legalább a következő generációban! Az ötlet remek, és már tíz éve jól működik. A szülők akkor kapják meg a segélyeket, ha a gyerekeik tisztességesen járnak iskolába. Sőt nem elég, hogy odajárjanak, az összeg nagysága attól is függ, hogy különböző vizsgáikat milyen eredménnyel teszik le. Egyetlen generáció alatt el lehet érni, hogy a gyerekek eredményesen elvégezzék a szükséges iskolákat. Egyetlen generáció alatt új munkakultúrához jutnak. A jól mér-

hető mexikói eredményeket mostanában veszik át más országok is.”

(Április 14.) **Nyírkátán április 8-án megverték a cigány kislányt elgázoló autóst** a családtagok, rokonok, a mentők védték meg a férfit, aki nem lépett ki az autójából, ezért a szélvédőt betörve, botokkal próbálták ütni, a tettesek visszavonták beismerő vallomásukat, 12-én Gárda felvonulás volt, és cigány ellentüntetés, Horváth Aladárral és Kolompár Orbánnal.

„Szeretném a cigány emberekben tudatosítani, még mindig látom esélyt annak, hogy a magyar hatóságok megvédik őket ezekkel a hordákkal szemben, és nincs szükség arra, hogy ők védjék meg magukat.” – nyilatkozta Horváth Aladár. Azt tartotta tehát feladatának, hogy lecsillapítsa a cigányokat, hogy ne támadjanak a cigány önbíráskodás ismételt súlyos esete ellen tiltakozókra.

(Április 29.) **„Csaknem egymillió hektár van parlagon,** az élelemtermelésben minden ágazatában visszaestünk, sertéshús, tejtermelés, zöldség-gyümölcs, takarmánytermelés, ma már nettó sertéshúsimportőrök vagyunk, a konzervipar tönkrement, miközben a nyugati mezőgazdasági termelés volumene több helyütt és több ágazatban is folyamatosan nő.” – írja Magda Sándor akadémiai doktor és Lukács Gergely Sándor kandidátus. Ez a cigányellenes politika. Ez a parlag. Meg a legszűkebb, távlat nélküli

profitérdekek, korrupt magánérdekek tornádója a magyar mezőgazdaságban és élelmiszeriparban. (És másutt.)

(Május 2.) **Monok önkormányzata nem fizeti ki a segélyt, ha a gyerekek nem járnak iskolába.** „Nem megrövidíteni szeretnék az érintett családokat, hanem megakadályozni, hogy a szülői felelőtlenség miatt a gyerekek végérvényesen elkallódjanak.” Azt is tervezik, hogy a szociális segély kifizetését néhány napi közmunkához kötnék, hiszen a segély több mint a közmunkáért járó bér. A tudósító törvénytelenséget szimatol. Az önkormányzat meg a polgárok igazságérzetére és a gyerekek sorsa iránti felelősségre hivatkozik.

Autósverés vétlen gázolásért Sajóhidvégen. Április 31-én szerdán a kisteherautó vezetőjét és utasát az apa és négy társa ütlegelte, a kihívott rendőrök mentették ki őket. A kisfiú hatéves volt és fagyaltos autó mögül lépett az autó elé.

A jelenet nehezen ítélnélhető más-ként, mint mintakövetésként, egy valamire való cigány apa immár nem engedheti meg magának, hogy felelőtlenségét meg ne torolja a vétlen gázolón.

Olaszliszkai dokumentum a tárgyalásról. A Szögi Lajos agyonverésével nyolcadmagával vádolt férfi telefonos mondatai az esetet követően a rendőrségre: (H Dezső:) „Valaki

elütötte a gyereket, el akart menni, mi kaptuk el....a férfi kicsit el lett nadragolva... mentő kell hozzá, mert eszméletlenül fekszik a földön... (Rendőőr:) Agyonverték maguk? (HD:) Egy kicsit kapott. (R:) Ügyesek voltak. (HD:) Ügyesek voltunk.”

Én ezt ijedtséggel fűszerezett, férfias büszkeséggel teli értesítésnek olvastam.

(Május 3.) **A roma munkanélküliség arca és ideológiája.** „Két éve próbálok elhelyezkedni. És miért nem sikerült? Mert roma vagyok. De azért sem, mert csak nyolc általánosom van.”

A nyilatkozó álláskereső 28 éves férfi, tizenegyen testvérek, hatójuknak van napi munkája, napi öteztret keres a Budaörsről hozott virágok árusításával a Lehel piacon. Egyéb munkái mellett. Nem válogatós, bármit elvállal, nem is panaszkodik. Csak jó volna valami fix.

Csak hát a napi ötezerhez képest nehéz lesz állást elfogadnia.

Tömegverekedés Erken május elsején. Elszámolási ügyben, kövekkel, botokkal az egyik család a másik házára támadt, száznál több résztvevő, a rendőrség oszlatta fel a tömeget figyelmeztető lövéssel, egy könnyebb sérült volt.

Ez tömeges erőszak, fizikai bántalmazás, garázdaság, megfélemlítés. Ami mögötte van, ami kiváltotta, az maga is törvénytelen, zsarolás,

uzsora, erőszak. Ez jóval túl van a Gárdán. Noha a Gárda is tilosban jár.

(Május 5.) **Egyharmadára csökkent az iskolatej-akció támogatása,** noha az Unió is fizetne, de maguk a cégek sem keresik a megoldást, egyre több tej megy ki nyersen az országból, és jön vissza feldolgozva. Miközben csökken a termelés. S főleg kisiskoláknak nem nagyon jut, hiszen oda nagyon körülményes kiszállítani.

Miközben a helyi, kisüzemi tejtermelés és tejfeldolgozás munkahely volna, olcsó élelmiszer volna, egészség volna.

(Május 7.) **Hétfőn megfenyegette, kedden már fojtogatta a gyermekeit oktató pedagógust** egy asszony Dormádon. Azért támadt rá a tanárnőre, mert az figyelmeztette a gyermekeit. Alighanem épp anyák napján történt az eset. A honlapokon hozzászólók magától értetődően tekintik cigánynak az elkövetőt. És messziről, a rövidre zárt hír alapján vagy az anyát, vagy a tanárt tekintik elvetemültnek.

(A hírek, tudósítások, idézetek egy kivétellel, ezt a Magyar Nemzet közölte, a Népszabadságból valók.)

46.

Kimegyünk az igazgatónővel két családhoz. Olyan családokhoz, ahol ő már az anyákat is tanította. Az egyik háznál nincs kerítés, az udvar eléggé elhanyagolt, noha a ház majdnem új, színezve ugyan nincs, de szépen be van pucolva. Odabent is rendben minden, látni az előszobából a fénylő csempét és a mutatós bútort a konyhában. Az asztalon két mobil telefon. A házban egy fiatalasszony él a három gyerekével. Amikor kislány volt, elmenekült a nagyszülőihez otthonról, mert az anyja a nála kisebb testvérei gondját osztotta volna rá, vagy legalábbis osztotta volna meg vele, és ő meg nem bírta, nem akart ebbe beletörődni. Arra is gondolt, hogy állami gondozott lesz, de barátnője és osztálytársa, az igazgatónő lánya sírva ment haza a hírrel, és a gyors igazgatói segítség, támogatás, bátorítás végül is további kitartásra

ösztönözte. Az igazgatónőtől sokféle segítséget kapott. A tanulásban, a ruházzkodásban, a kirándulásra való pénzekben, tanácsokban, lelkiekben. A nyolc osztályt rendesen befejezte, továbbtanulásra azonban nem tudta elszánni magát. Inkább tizennégy évesen férjhez ment első szerelméhez. A fiú szüleinél laktak, miközben megszületett a három gyerek, aztán a támogatásból sikerült felépítenniük a házat, viszont ahogy a ház kész lett, a férj elment, és azóta feléjük se néz. A fiatalasszonynak nincs munkája, talán valamit tanulni kellene, mondja, már majdnem el is kezdett egy tanfolyamot egyszer. De hát a gyerekekkel van elfoglalva, különösen amióta egyedül van. Cigánysága miatt megkülönböztetést soha nem érzett, sőt, inkább nagyobb készséget a segítségére. A gyerekei közül a nagyobbik már hetedik, most ő eléggé szófogadatlán, és elhanyagolja a tanulást, a kisebbik azonban, a negyedikes ügyes, igyekvő, szófogadó. Elhatározta, mindent megad a gyerekeinek, hogy ne oda jussanak, ahova ő, de szigorú is velük, mert tanulni kell. Közben megjelenik a legkisebb, fiú, ötéves, csak délelőtt jár óvodába, eleinte ugyan otthagya délutánra is, de kiderült, hogy a gyerek az óvodában nem eszik egy falatot sem, hát kénytelen elhozni, és főzni neki. A kisfiú fogai feketék a sok édesség miatt. Miután felfedezett bennünket, az anyja nem nagyon tudja féken tartani, egyáltalán nem fogad neki szót. A telefonokat követeli újra és újra.

A fiatalasszony derűs, barátságos, bizakodó, láthatóan sejtelve sincs arról, hogy szinte minden igyekezetével gyermekei elrontásán munkálkodik. Végeredményben csak oda jutott az egészséges, értelmes, kifejezetten igényes artikulációval beszélő, és választékos mondatokat kereső fiatal nő, hogy gyermekeiből, segélyekből él. Vagy miből is. Hiszen a vallott és a látható, vélelmezhető helyzete közt ellentmondást érzek.

Félő, hogy könnyebb lesz új gyereket szülnie majd, mint folytatni a félbehagyott tanulást. Huszonnyolc éves.

A másik asszonynak is három gyereke van, bár ő vagy tíz évvel idősebb.

A ház nincs valami jó állapotban, viszont az udvaron rend, gyümölcsfák, farakás. A házba hátulról megyünk be, egy konyhafélébe jutunk, ahol az asszony főz, kezében egy csecsemő, amit aztán kocsiba tesz, ott ül egy széken az anyja, a bejárat mellett, bent a sarokban egy megvetetlen ágy, a szoba felől félmeztelenül áll, mozdul ide-oda az apa. Egy nagydarab fiú megérkezésünkkor kimegy a konyhából, de hamarosan utána kiabálnak, ő lesz a főszereplője a következő jelenetnek. Ma nem volt iskolában, azért jöttünk, hogy tisztázzuk, miért is kellett itthon maradnia, de kiderült, ő maga telefonált az apja nevében. És kiderült, hogy az elmúlt napok cédlait is ő írta, melyekkel egy-egy óráról, délelőtről, patrónusi foglalkozásról sikerült ellógnia. Kapja csőtül a szemrehányást, nem dacol, az igazgatónő személyesen is számon kéri, hogy volt-e kérés, amit megtagadott tőle, minek kell akkor csalni. A fiú csak bólogat, testes, láthatóan lomha gyermek, ma, állítása szerint, mindekelőtt a falufutást akarta megúszni, azért lógott.

Van fogadkozás, van szülői intés, hogy akkor dehogy is fogjuk engedni tovább középiskolába, ha már itt is ennyire megbízhatatlan. Nem érdekli semmi, csak a nagyapjával lenne mindig, a fával foglalkozna.

A nagyapának van egy kis háza hátul, ő ott van most is. A kert, a farakás, a kerítés az ő műve.

Aztán a kislányról esik szó, hogy ő sem tanul jól, mostanában egyre dacosabb az iskolában. A lány nagy, álmodozó szemekkel néz, mosolyog, nem szól semmit.

Méltatlankodik az anyja, hogy ő mindent megtett a gyerekeiért, ha neki ilyen dolga lett volna, hát akkor ő biztos tanult volna, de ezek jó dolgukban már nem tudják, mit csináljanak. És nem fogadnak szót.

Aztán később kiderül, a családtól eljövot, hogy az apa évekre eltűnt a családból, és akkor ő volt minden rossznak az oka, a gyerekek reggeltől estig ezt hallgatták, de másfél éve egyszerre csak visszaköltözött, ennek a visszaköltözésnek a gyümölcse a baba, és a két nagygyerek eléggé megvan zavarodva, nem értik az anyjukat, nem tudnak mit kezdeni az apjukkal,

de igazából magukkal sem. Nincs is könnyű dolguk, az anyja például annyira félti a lányát, hogy folyton orvoshoz hordja, nemrég kikövetelt egy nagyobb kórházi kivizsgálást, holott csak egy megfázásról volt szó, de vitte a lányát már pszichológushoz is. Ránézésre, hallásra a fiú is inkább mint-ha lányként volna nevelve.

Az iskola és a család közötti bizalom helyreállt, a szerződés újra megkötött, csak hát egyáltalán nem látszik, elég lesz-e ez bármire is.

Persze az a bármi, az elég sok, hogy ebben a faluban az iskola és a családok között nincsenek csaták, a gyerekek rendesen eljárnak, el is végzik, ez is teljesítmény. A szülők az iskola pártján állnak, hiszen az iskola is a szülők pártján áll, milyen egyszerű ez, és persze mégis milyen hihetetlenül nagy teljesítmény van mögötte. De ez még mindig kevés. Valami még hiányzik. Nyilván az, hogy a szülők dolgozzanak, vagy valahogy ennek a pótlása, hogy a gyerekeknek azonnal legyen dolguk, már az iskola idején, hiszen tizenhárom, tizennégy évesen már nem gyerekek a hagyományos értelemben, sosem is voltak azok, saját történetük van, házassulandók, önálló világviláguk, önálló világlátásuk van. Bármennyire hiányos vagy töredékes. És kétségbeesítően hiányos és töredékes, hiába az iskola minden erőfeszítése. Hisz éppen a számukra lehetséges cselekvési módokra nem készíti fel őket, a tanulás ugyanis csak kevesek számára vezet el választható életpályájához, a többség kényszeredetten toporog az iskolák ketrecében, és alig várja, hogy szabadulhasson. Nagyszerű, hogy itt ez a várakozás türelemmel és jóindulattal van teli, és így hát többnyire tanulásféleséggel. Viszont mindaz, ami legalább az otthon épségben való megőrzéséhez, naponkénti újratereztetéséhez kellene, és az még voltaképpen nem sok, nem elég a boldoguláshoz, de annak kiindulópontja, azt az iskola nem tudja magára vállalni. Noha talán tehetné.

Hiába a szép emlékek a balatoni meg a pesti iskolai, családi kirándulásokról, amikor is a szegény cigány és jómódú falusi asszony mer, tud és bír együtt lenni, ez alighanem elég a helyi társadalmi békéhez, talán társadalmi fordulat is lehetne belőle, de mégsem

lesz, mert magában nem elég az életforma átalakulásához.

Annál is kevésbé, mert a meglátogatott családok itt helyben inkább a középosztályt jelenthetik, bármennyire ironikusan is hat ez. Hiszen elmegyünk olyan ház mellett is – a főutcán, és nem is a telepen, ahol egy-két helyiségben élnek nagycsaládok –, amelyik valaha gyönyörű téglapépület volt, most meg az üresen ásítózó, keret nélküli ablaknyíláson néz ki egy fiatalasszony, meg látom a meglátogatott házak szomszédságait is, szegénység és elhanyagoltság, az egyik gyönyörű baranyai falusi porta, az utolsók egyike itt a faluban, szinte mindene ép, tornácos ház, tán egy évtizede lehet, hogy a lakója meghalt, az örökösök eladták, és akik azóta lakják, szegény cigányok, mintha csak kísértetei volnának a háznak, használják, de rá se néznek, nem látják, nincs viszonyuk a házba dermedt dolgos, örökké tevékeny földműves életformához.

A másodjára meglátogatott családnál két májusfa is van az udvaron, az egyiket egy fiú, a hatodikos kislány udvarlója ásta be a barátaival az udvaron, ahogy kell, éjjel, a másikat meg az apa a kislányának. Mert errefelé így szokás, a faluban összességében egy kisebb nyárfaerdő hirdeti a lányok dícsőségét. A szomszéd településeken is szokás ez. Életvágyat, termékenységét, szertelenséget üzen ez a sok égnek meredő hosszú, cseppnyi levélkoronát viselő rúd, micsoda mozgalmas éjszaka lehetett, fiúk, férfiak sokasága sevénykedett, izzadt, küszködött, ügyes-

kedett, hogy engedelmeskedjék a belső parancsnak. De én már csak azt látom, ahogy a nyurga kamaszfák kesernyésen bólogatnak elfonnyadt, megbar-nult leveleikkel a riadt falu felett.

Visszafelé telefonon beszél valakivel az igazgatónő, egy legény sorsa kerül szóba, aki a napokban az iskolában leesett a lépcsőházban a felső szintről a földszintre. Mindenképpen le akart csúszni a korlátan, amit persze nem szabad, ő meg sietett volna, hogy mire a tiltás utoléri, már odalent legyen, a túl nagy lendület átvitte a korlátan és lezuhant a földszinti kőpadlóra. Nagy volt az aggodalom, de megúsza egy combnyaktöréssel. Az orvosok látták az elváltozást a szeménél, először gyanakodtak, hogy talán az is a baleset következménye lehet, de nem az volt, hanem egy korábbi eset nyoma, majdnem kiszúrta a saját szemét, amikor otthon be volt zárva, ő meg egy késsel feszegette az ajtót, a lendület megint túl sok volt, a kés a szemébe szaladt. De ugyanő volt az, aki kísérletképpen leöntötte benzinnel a kezét és meggyújtotta. Mindenesetre, a szülő egy pillanatig sem hibáztatta az iskolát a baleset miatt.

Visszaérünk az iskolához, kint még néhány felnőtt áll az iskola előtt a biztonsági mellényben. Talán mostanában érhetett véget a falufutás. Ez volt az, amiért a nagyfiú ma semmiképp nem akart iskolába jönni. Hogy rajta ne nevéssenek a többiek. Mert ma a gyerekeknek végig kellett futniuk

a falun, talán a madarak, fák napjának lehetett ez egyik iskolai rendezvénye. Mi sem látszik ennél vidámabb és izgalmasabb iskolai foglalatosságnak.

Aztán hallok, hogy a futásról, mint valami rettenetes matek óráról beszélnek a gyerekek. Mert hát ki szeret futni, mire jó az?

47.

Megmentette egy kislány életét, a gyermek keresztapja mégis rátámadt az orvosra. A helyszín egy félig nyaralófalú, félig szegény falu Borsodban, a jelenet szereplői egyfelől egy kórházi főorvos, akinek üdülője van a faluban, a másik egy helyi cigányember, aki az epilepsziás rohamtól fuldokló keresztlányával rohanva keres segítséget. Az orvos ellátta a beteget, a kihívott és kitérő mentőssel még konzultált, pontosabban a gyermek légzésének többszöri újraindításában is segédkezett. A mentőkocsin kívül azonban egyre nagyobb a rémület és egyre nagyobb a tömeg, végül a keresztapa rátöri a mentőt a kisgyermek megmentésén fáradozó orvosokra, és ordítva támad a főorvosra. Van a cigányok közül olyan is, aki védi a mentősöket, ebből verekedés lesz, amit az időközben elinduló mentő okafogyottá tesz.

A támadó keresztapa bocsánatot kér, az orvos nem tesz feljelentést, az ügy csak néhány nappal később kerül nyilvánosságra.

Ha valószínűtlennek is látszik, ez ugyanannak a történetnek a történelmi alakváltozata, amely azzal kezdődött, hogy a vándor cigányok a rossz gyerekek mumusává váltak. A cigány ugyanis elviszi a rossz gyerekeket, és persze a szülők készek is azt odaadni nekik. Elég durva kapcsolat, elég durván jelzi a civilizációs törésvonalat, mely a letelepedett, zárt jogrendben és munkarendben élő paraszti lakoságot elválasztja a másféle szokásjog és hagyomány szerint gondolkodó, az európai munkarendek hézagjaiban élő, vándorló cigányságtól.

Nyilván, a mumus odaátról is létezett. Könnyen belátható. Hiszen még koronás fők is megpróbálkoztak a tömeges gyermekrablással. Alkalmassint a legjobban szándékkal, természetesen.

Az egyik gyermek tehát potenciális áldozat, mikor elmegy az iskolába. A másik gyermek is potenciális áldozat, ha cigány gyerekek közt kell lennie. Ez a legmélyebb rétege közös európai létünknek, ez közös örökségünk egyik rétege. Melyet nem takargatnunk kellene, hanem folyton folyvást felszínre hozni és oldani. (Történelmi pszichoanalízis kellene, ezt szolgálhatná éppen a szociálintropológia, de nem nagyon szolgálja.)

A becsukott mentőben levő gyermek egyszerűen egy elrabolt gyermek volt. Akit ki kellett szabadítani.

Elég lehetett volna annyi is, meg lehet, hogy nem csukják be a mentő ajtaját. De kinek lett volna ott ideje ezen gondolkodni. Hogy ami abszurdum orvosi vagy mentős szemmel, nagyon is elemi követelmény lett volna cigány mentalitás szerint. A beteg embert körbe kell ülni, mindenkinek mellette kell lennie, aki szereti, még ha ez árt is neki, de hiszen nem árt, és ennek az igénynek a jeleit kórházak napi gondja mindmáig. Hát hogy is ne volna rettenetes egy bezárt doboz, ami elzárja a család elől a kislányt. Akik elzárják, azok csak rosszat akarhatnak.

A főorvos talán azért volt gyanútlan, azért intézhette a szakszerűség követelményei szerint a kislány ügyét, ami egy orvosilag műveletlen ember számára minden elemében riasztó lehetett, mert hiszen nem volt idegen a faluban, a cigányok között. Csak hát ez rendkívüli eset volt, nem tudat irányította reakciókkal. (Azt mondja a keresztapa, hogy részeg volt, persze, valahogy meg kell magyarázni, mi történt, maga sem tudja, mi vezette, mi kapta el. Hiszen féli ő az orvost, hogysisne félné.) Az is lehet persze, hogy utólag is jogosultnak tekinti az agressziót, s azt gondolja, hogy a mentő talán el se indult volna, ha nem lép fel erőszakosan, csak hát a büntetés elkerülése végett szükség volt némi magyarázkodásra.

A mentő nem indult azonnal, vadul szirénázva. Hanem csak állt. Ez a látszólagos tétlenség a valódi veszedelemben, az eksztatikus féltés, mely végsőig türelmetlen, felégette a szokásos, rutinszerű, tanult, felszínes bizalom burkát. És a felszín alatti gyanakvás robbant ki erőszakban.

A cigány soha nem lehetett teljes bizalommal a nem cigányokkal szemben. És minél nagyobb volt a társadalmi távolság, annál kevésbé. A paraszt iránt sem volt bizalma, de ismerték, kiismerték, kitanulták egymást. A tanító, az orvos, a bíró viszont már túl messze volt. Tőlük megtanult félni, és megtanulta a félelmét kezelni, elfojtani.

De változott a világ. Cigánynak, kiszolgáltatottnak lenni ma már nem csak kiszolgáltatottságot jelent, ez sok elemében új tudás, új tapasztalat, hanem hatalmat is. Erőt is. Amitől a rendőr keze is megremeg. A tanár is elgyávul. És a cigányság legősibb félelmei és sérelmei szabad utat kaptak. A történelmi elfojtásnak vége. Egy totójázó orvos, egy kiabáló tanár, egy gyermeket elgázoló autós, egy kuporgató, irigy öreg egyaránt áldozatává válhat ennek az indulatnak.

A kiszolgáltatottság, mely valaha játszott és valódi is volt egyszerre, elindult világhódító útjára. Fegyverré lett. Egy fegyelmetlen sereg, egy szabad csapat fegyvere.

A posztmodern individualitás és a premodern érzelmek, késztetések, tudások furcsa, fájdalmas és sokszor tragikus kisülése ez. Vetkőzzük a civilizációs kellékeket, már nem bábuk vagyunk, magunk döntünk a sorsunkról, az istenünkről, az erkölcsünkről. Hiszen már ezerszer felmondtuk a leckét. Vége a tanfelügyelő kultúrájának. Viszont akkor szabadon felgomolyoghat fél évezrednyi sérelem. És minél mélyebben kavargja fel ez az új cigány mentalitás a közérzületet, annál jobban élénkíti, tüzezi a régi, most már meder nélkül áradó indulatokat.

A hír arról szólt, hogy egy részeg cigány, más cigányok támogatását is maga mögött tudva, nekiesett a féltett kislány életéért harcoló orvosnak. Mint akinek elment az esze. A jogvé-

dő indulatkeltésről jajong, hogy hát a szeretet ereje meggondolatlanságra készítette a joggal aggódó cigány férfit, és nem ugyanezt tennénk-e magunk is, ha gyermekünket veszélyben tudnánk. Ez tehát csak egy igazi, hős keresztapa volt, nem „cigány”, hanem ember, csak tévedett.

Pedig arról van szó, hogy sok cigány ember észrevette, megtapasztalta, megértette, húsz éves tanfolyamon van túl, hogy minden indulata történelmileg igazolható. Minden tettére van mentség. Tehát könnyű arra következtetnie, hogy minden egyéni sérelme kollektív megtorlást érdemelne.

Hogy magáért felelősséget kellene vállalnia, a cigány múltban erről eredetileg nem volt szó, csak kényszerek. A cigány az csak cigány. És most továbbra sincs szó erről a felelősségről, viszont a hagyományos kényszerek immár defenzívában vannak. A felelősség viszont mindig és továbbra is odaát van.

Sokan jutottak a nem cigányok közül arra a megállapításra, hogy a cigányok ab ovo javíthatatlanok. Rossz emberi anyagból vannak. Csak a kényszerből értenek.

És nem kevesen vannak azok, akik meg azt gondolják, a kényszerek elhárítása szabaddá teszi a cigányokat.

És efféle hamis tételek és féligazságok csapdáiban, zsarnokságában élünk.

Pedig a felelősségvállalás nélkül nem jutunk előre egyetlen lépést sem.

A kényszert kényszerrel igazolni, nem vall nagy találatkonyságra. Alighanem a bizalom volna a kulcs a változáshoz. De az hosszú, gyötrelmes tanulást jelent.

És a kényszerek közül kiszabaduló ember az indulatai kiszolgáltatottja lesz legelőször is. A szabadság mindig minőségi kérdés is.

TAKÁCS GÉZA (Pápa, 1953.) magyar-történelem szakos tanár. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végzett Szegeden, 1976-ban. 1981-ben kapott történelem szakos diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Az idejét javarészt különböző iskolákban töltötte. Harminc éve ír mindenfelét mindenfelé, az Alföldtől, a Hajdú-Bihari Naplótól és a régi Mozgó Világtól az Új Könyvpiacig, az Iskolakultúráig és a Kommentárig. 2003-ban jelent meg az Önkonet gondozásában Iskolapróza Egy szabad iskola problémái című könyve, majd Kiütkeresők. A cigányok iskolai reményei címmel 2009-ben jelent meg szociográfia a Magyarország felfedezése sorozatban. Szerkesztette a Taní-Tani című alternatív pedagógiai folyóiratot, s Iskolakép címmel volt egy rövidéletű saját folyóirata. Jelenleg a monori Kossuth Lajos Általános Iskola tanára. 2013 áprilisától az Új Pedagógiai Szemle főszerkesztője.